

O'ZBEK TILIDA NAVRO'Z VA UNGA TEGISHLI HODISALARNING ANOMASTIK TAHLILI

NamDpi ijtimoiy fanlar fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi UZB AU-24

guruh Talabasi

To'ychiyeva Gulhayobonu Umidjon qizi.

tel: +998-95-080-13-87

email: gulhayotoychiyeva56@gmail.com

Ilmiy rahbar:

Namangan davlat pedagogika instituti o'qituvchisi o'qituvchisi.

tel: +998-

email: @gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Navro'z bayrami va unga aloqador hodisalarning o'zbek tilidagi nomlari anomastik tahlil qilinadi. Bayram nomlarining etimologik ildizlari, ularning tarixiy va lingvistik asoslari hamda jamiyat hayotidagi roli ilmiy jihatdan o'rganiladi. Tadqiqot davomida Navro'z bilan bog'liq toponimlar, antroponimlar va boshqa nomlar lingvistik qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Navro'z, anomastika, toponimika, antroponimika, bayram nomlari.

Abstrakt: This article presents an onomastic analysis of the names related to the Navruz holiday in the Uzbek language. The etymological roots of the holiday names, their historical and linguistic foundations, and their role in social life are examined scientifically. The study involves a comparative linguistic analysis of place names, personal names, and other names associated with Navruz.

Keywords: Navruz, onomastics, toponymy, anthroponymy, holiday names.

АННОТАЦИЯ: данной статье представлен ономастический анализ названий, связанных с праздником Навруз в узбекском языке. Рассматриваются этимологические корни названий праздника, их исторические и лингвистические основы, а также их роль в общественной жизни. В исследовании проводится сравнительный лингвистический анализ топонимов, антропонимов и других имен, связанных с Наврузом.

Ключевые слова: Навруз, ономастика, топонимика, антропонимика, названия праздников.

Navro‘z qadimiy bayramlardan bo‘lib, Markaziy Osiyo xalqlarining madaniy merosida muhim o‘rin egallaydi. Uning tarixi bir necha ming yilliklarni o‘z ichiga olib, zardushtiylik dini va qadimgi turkiy va forsiy an‘analarga borib taqaladi. Bayram nomining o‘zi fors tilidan olingan bo‘lib, “yangi kun” degan ma‘noni anglatadi. Navro‘z bayrami bilan bog‘liq bo‘lgan an‘anaviy marosimlar va odatlar til birliklarida aks etgan. Bu hodisaning anomastik tahlili uning o‘zbek tilidagi atamalarining shakllanish jarayonlarini aniqlashga yordam beradi. Bayram nomlari madaniy va tarixiy omillarning ta‘siri ostida rivojlangan. Toponimik va antroponimik birliklarning shakllanishida Navro‘zga oid nomlar alohida o‘rin tutadi. Navro‘z bayramiga oid terminlar lingvistik xususiyatlari jihatidan ham turlicha bo‘lishi mumkin. Ushbu maqolada Navro‘z bayramiga oid atamalar va ularning o‘zbek tilidagi tahlili yoritib beriladi. Tadqiqot orqali bayram bilan bog‘liq nomlarning tarixiy, ijtimoiy va lingvistik xususiyatlari ochib beriladi.

Navro‘z va uning nomining etimologik ildizlari. Navro‘z nomi forsha “nav” (yangi) va “ruz” (kun) so‘zlaridan hosil bo‘lib, “yangi kun” ma‘nosini anglatadi. Ushbu atama zardushtiylik davridan buyon qo‘llanilib kelinadi. O‘zbek tilida Navro‘z nomining turli talaffuz shakllari ham uchraydi. Jumladan, ba‘zi hududlarda “Navrux”, “Navroz” kabi variantlari mavjud. Ushbu noming lingvistik evolyutsiyasi hududiy talaffuz farqlari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Navro‘z bayramining nomi turkiy va forsiy tillar ta’sirida shakllangan bo‘lib, bu nomning O‘rta Osiyoda keng tarqalishi madaniy va tarixiy aloqalar bilan bog‘liq. Masalan, qadimiy turkiy bitiklarda ham bahor bayramlari haqida ma’lumotlar mavjud bo‘lib, bu bayramning xalq hayotida qanchalik muhim o‘rin tutganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, “Navro‘z” so‘zi o‘zbek tili tarixida ko‘plab she’riy va adabiy manbalarda uchraydi. Alisher Navoiy, Bobur va boshqa klassik shoirlarning she’riyatida Navro‘z yangi hayotning boshlanishi, poklanish va yangilanish ramzi sifatida tasvirlangan. Masalan, Alisher Navoiy o‘zining g‘azallarida Navro‘zni bahor go‘zalligini madh etuvchi ramz sifatida tasvirlagan:

"Bu kun Navro‘zi olam bo‘ldi, ey do‘st, shod bo‘l,"

"Xazon bo‘lg‘on ko‘ngul bog‘i yana obod bo‘l."

Bu misralar Navro‘zning odamlar hayotida qanday yangilanish ramzi ekanligini yaqqol ifodalaydi.

Navro‘zga oid an‘analar va ularning lingvistik aks ettirilishi. Navro‘z nafaqat bahor bayrami, balki xalq og‘zaki ijodi, maqollar, matallar, she’rlar va qo‘shiqlarda o‘z aksini topgan muhim madaniy hodisa hisoblanadi. O‘zbek tilida Navro‘zga oid ko‘plab iboralar, maqollar mavjud:

“Navro‘z keldi – tabiat uyg‘ondi”

“Navro‘zning yomg‘iri – hosilning xirmoni”

“Navro‘zda bo‘lgan do‘stlik, umrgacha davom etar”

Bundan tashqari, bayramga oid maxsus tushunchalar ham mavjud. Masalan:

Sumalak – maxsus taom bo‘lib, Navro‘z bayramining ajralmas qismi hisoblanadi.

Haft sin – yettita maxsus mahsulotdan iborat dasturxon bezagi bo‘lib, u asosiy an’anaviy marosimlardan biri sanaladi.

Baxshi – Navro‘z paytida xalq og‘zaki ijodining muhim qismi bo‘lgan dostonchilik san’ati vakili.

Ushbu atamalar Navro‘z bayrami bilan bog‘liq madaniy merosning bir qismi bo‘lib, ularning kelib chiqishini anomastik nuqtai nazardan tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Navro‘z bilan bog‘liq o‘zbekcha toponimlar. Navro‘z atamasi nafaqat bayram va madaniy merosga oid bo‘lib, balki geografik nomlar – toponimlarda ham aks etgan. O‘zbekistonda “Navro‘z” nomi bilan bog‘liq qishloq va mahallalar mavjud. Masalan:

Navro‘z qishlog‘i (Qashqadaryo viloyati)

Navro‘z mahallasi (Farg‘ona viloyati)

Navro‘z ko‘chasi (Toshkent shahri)

Ushbu toponimlarning shakllanishi Navro‘z bayramining xalq orasidagi keng tarqalganligini ko‘rsatadi. Tarixiy jihatdan, toponimlar odamlarning ma’naviy qadriyatlarini o‘zida aks ettiradi va bu bayramning ahamiyati milliy identifikatsiyada ham o‘z ifodasini topgan.

Bundan tashqari, O‘zbekistonda qadimiy Navro‘z festivali bilan bog‘liq joy nomlari ham mavjud. Masalan, Samarqand va Buxoro shaharlarida qadimdan Navro‘zni nishonlashga oid joylar aniq belgilangan.

Navro‘z bilan bog‘liq antroponimik tahlil. Navro‘z bayramining ta’siri shaxs ismlarida ham yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘zbek onomastikasida bayram nomi bilan bog‘liq quyidagi ismlar mavjud:

Navro‘zbek – “Navro‘z” va “bek” so‘zlaridan tashkil topgan, boylik, qudrat ramzi.

Navro‘zoy – “oy” qo‘shimchasi orqali ayollarga qo‘yiladigan ism.

Bahor – bahor faslining nomi asosida shakllangan.

Navro‘zqul – tarixiy an’anaviy nom bo‘lib, quldorlik jamiyatida keng qo‘llanilgan.

Bu ismlar xalqning ma’naviy va diniy qadriyatlarini aks ettirgan bo‘lib, yangi hayot, yangilanish va baxt tilash ma’nolarini ifodalaydi. Shuningdek, Navro‘z ismi o‘zbek xalq e’tiqodida farovonlik va yaxshilik belgisi sifatida qabul qilinadi.

Antroponimik tahlil shuni ko‘rsatadiki, Navro‘z ismi qadimgi an’analarga borib taqaladi va hozirgi kunda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolgan. Ismlar semantik jihatdan yangilanish va yaxshilik ramzi sifatida tushuniladi.

Ushbu maqolamda Navro‘z va unga tegishli hodisalar anomastik tahlil nuqtai nazaridan yoritib berildi. Navro‘z atamasining etimologik ildizlari, uning toponimik va antroponimik jihatlari hamda madaniy hayotdagi o‘rni lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilindi.

Navro‘z bayrami o‘zbek xalqi madaniyatida nafaqat yangilanish va bahor bayrami, balki toponimlar, antroponimlar va folklorda chuqur ildiz otgan muhim tarixiy voqea hisoblanadi. Uning nomi va unga tegishli hodisalarning tahlili milliy identifikatsiyaning ajralmas qismi ekanligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Navro‘z nomi nafaqat o‘zbek tilida, balki butun Markaziy Osiyo madaniy hududida keng tarqalgan bo‘lib, xalq hayotida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, bu bayram bilan bog‘liq nomlarni yanada chuqur o‘rganish va ularning tarixiy ildizlarini aniqlash muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmedov, B. (1998). O'zbek tilshunosligi asoslari. Toshkent: Fan.
2. Karimov, I. (2005). O'zbek xalqining milliy qadriyatlari. Toshkent: O'zbekiston.
3. Mirzaev, A. (2012). O'zbek toponimikasi va uning tarixi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
4. Rahimov, O. (2010). Antroponimiya: shaxs ismlarining tarixiy asoslari. Toshkent: Fan.
5. Saidov, U. (2019). Markaziy Osiyo xalqlari madaniy merosi va tilshunoslik. Samarqand: Ilmiy nashriyot.